

A PARTICIPAT SFÂNTUL THEOTIM I DE TOMIS LA SINODUL DE LA AD QUERCUM DIN 403 p. Chr.?

Ionuț HOLUBEANU*

Keywords: *Christianity, St. Theotimus I of Tomis, St. John Chrysostom, Ad Quercum ("Oak") Synod, Origenist controversy.*

Cuvinte cheie: *Creștinism, Sf. Theotim I de Tomis, Sf. Ioan Hrisostom (Ioan Gură de Aur), Sinodul de la Ad Quercum ("La Stejar"), disputa origenistă.*

Abstract: *One of the most prominent bishops of Tomis, the metropolis of the Roman province of Scythia Minor (today's Dobruja, in Romania and Bulgaria), was St. Theotimus I (c.390-c.407). He is a saint honored in both the Eastern and Western Christian traditions and a miracle-worker (cf. Sozomen, Historia ecclesiastica, VII, 26).*

St. Theotimus was contemporaneous with St. John Chrysostom (398-404; d. 407), the archbishop of Constantinople, and his friend. In the Constantinopolitan synod summoned by St. Epiphanius of Salamis (365/7-403) in 402, St. Theotimus firmly refused to sign his assent to the decrees against the writings of Origen (d.253/4). Thus, he indirectly supported John Chrysostom, who was accused of Origenism.

Some of the Romanian scholars have asserted that St. Theotimus took part even at the Ad Quercum („Oak”) synod, in 403 AD, supporting John Chrysostom.

Analyzing the information of the main historical sources – Palladius of Galatia (Dialogus Historicus), Socrates Scholasticus (Historia Ecclesiastica), Sozomen (Historia Ecclesiastica), Photios I of Constantinople (Bibliotheca) – regarding the synod and the previous events, the author concluded that St. Theotimus did not take part in it. None of these sources made mention of St. Theotimus in that synod. Moreover, Palladius (Dialogus historicus, ch. VIII) maintained that the supporters of John Chrysostom refused to take part in it. They remained in Constantinople together with the archbishop, who refused to recognize the legality of a synod in which his open enemies were judges.

All the historical sources disclosed the Ad Quercum synod rather as an assembly of John Chrysostom's adversaries. The presence in the synod would have meant to condemn the archbishop of Constantinople.

One of the most important sources regarding this issue is Photios' Bibliotheca

* Ionuț Holubeanu: Universitatea „Ovidius”, Facultatea de Teologie Ortodoxă Constanța; e-mail: ionutho@gmail.com.

(cod.59). This Patriarch of Constantinople (858-867; 877-886), although he was not contemporaneous with the events, had the proceedings of the synod at hand. He did not mention the name of the bishop of Tomis as a member of the synod. At the same time, he asserted that all its members condemned John Chrysostom and declared them deposed. Obviously, such an attitude contradicts both the friendship relationship with John Chrysostom and the holiness of St. Theotimus and excludes the presence of the latter in that synod.

Rezumat: Unul dintre cei mai de seamă ierarhi ai Tomisului, metropola provinciei romane Scythia Minor (actuala Dobrogea, în România și Bulgaria), a fost Sf. Theotim I (c.390-c.407). El este cinstit ca sfânt atât în Biserica Ortodoxă, cât și în cea Romano-Catolică, fiind cunoscut încă din timpul vieții ca făcător de minuni (cf. Sozomen, Istoria bisericească, VII, 26).

Sf. Theotim a fost contemporan și prieten al Sf. Ioan Gură de Aur (398-404; +407), arhiepiscopul Constantinopolului. Într-un sinod convocat în capitala Imperiului de Sf. Epifanie de Salamina (365/7-403) în anul 402, Sf. Theotim a refuzat în mod hotărât să semneze condamnarea scrierilor lui Origen (+253/4). În felul acesta, ierarhul tomitan l-a sprijinit, în mod indirect, pe Ioan Gură de Aur, care era acuzat, printre altele, de origenism.

Unii dintre cercetătorii români afirmă participarea Sf. Theotim la sinodul de la Ad Quercum („La Stejar”) din 403, unde l-ar fi sprijinit pe Ioan Gură de Aur. Analizând informațiile istorice din principalele izvoare păstrate – Paladie al Galatiei (Dialog istoric), Socrate Scolasticul (Istoria bisericească), Sozomen (Istoria bisericească), Fotie I al Constantinopolului (Bibliotheca) – referitoare la acel sinod și la evenimentele care l-au precedat, autorul a conchis că Sf. Theotim nu a participat la dezbaterile din cadrul acelui sinod. Niciunul dintre izvoare nu pomeneste numele Sf. Theotim în legătură cu acel sinod. Mai mult, Paladie (Dialog istoric, VIII) afirmă că susținătorii lui Ioan Gură de Aur au refuzat să ia parte la acel sinod. Ei au rămas în Constantinopol alături de arhiepiscopul Capitalei, care, la rândul său, a refuzat să recunoască legitimitatea unui sinod în care principalii săi acuzatori își arogaseră calitatea de judecători.

În izvoarele istorice pomenite mai sus, sinodul de la Ad Quercum este descris drept o adunare a adversarilor lui Ioan Gură de Aur. Chiar și numai simpla participare la el ar fi echivalat cu aprobarea condamnării arhiepiscopului de Constantinopol.

Una dintre cele mai importante surse istorice care contribuie în mare măsură la elucidarea temei analizate o constituie lucrarea Bibliotheca (cod. 59) a patriarhului Fotie (858-867; 877-886) al Constantinopolului. Deși nu a fost contemporan cu acele evenimente, el a avut la dispoziție documentele sinodului, încă păstrate în vremea sa. Expunând derularea dezbaterilor din cadrul său pe temeiul acelor documente, Fotie nu pomeneste niciodată participarea ierarhului de Tomis. Pe de altă parte, el precizează că toți participanții au aprobat condamnarea și caterisirea lui Ioan Gură de Aur. Fără îndoială, un astfel de comportament nu poate fi atribuit ierarhului tomitan. El este cu totul contrar prieteniei care îl lega de ierarhul constantinopolitan și sfințeniei vieții sale. Ca atare, participarea Sf. Theotim I de Tomis la sinodul de la Ad Quercum este exclusă.

Una dintre cele mai mari personalități teologice care a păstorit în fruntea Mitropoliei Tomisului a fost Sf. Theotim I (c.390-c.407)¹. Despre el s-au păstrat mai

¹ Sfântului Theotim I de Tomis i-au fost dedicate mai multe pagini în studiile istoricilor, vezi ERBICEANU 1898, p. 373-374; NETZHAMMER 2005, p. 34-38; ZEILLER

multe informații istorice. Se știe, astfel, că era de neam scit, adică un localnic din provincia Scythia Minor, și de formație monahală², călugărit, cel mai probabil, într-una dintre mănăstirile provinciei. Întâistătător al Tomisului a devenit aproximativ în ultimul deceniu al secolului al IV-lea. Este posibil ca el să fi fost primul mitropolit ales de către sinodul eparhiei bisericești a Scythiei, înființate, cel mai probabil, în anul 381³.

Alegerea sa în fruntea Mitropoliei Scythiei se va fi datorat, în primul rând, sfînțeniei vieții sale. De altfel, izvoarele istorice păstrate îl prezintă ca pe un ascet și taumaturg, respectat și apreciat de contemporani și de urmași⁴. Amintirea sa s-a păstrat vie în Biserica ecumenică și după trecerea sa la cele veșnice, numele și învățătura curată mărturisită de el fiind invocate în cadrul Sinodului al IV-lea ecumenic de la Calcedon (451)⁵.

Cea mai clară dovadă a recunoașterii virtuților și a curăției credinței mărturisite de el este, desigur, cinstirea sa ca sfânt încă din vechime⁶.

Acestea sunt, în câteva cuvinte, principalele coordonate biografice ale Sf. Theotim I al Tomisului. Lor li se pot adăuga calitățile sale de scriitor⁷ și misionar creștin între barbarii huni stabiliți în vremea păstoririi sale în teritoriul din stânga Dunării⁸.

Prietenia Sf. Theotim I cu Sf. Ioan Gură de Aur

Sf. Theotim I a fost și un apropiat și susținător al Sf. Ioan Gură de Aur (398-404; †407). Prietenia celor doi trebuie privită ca ceva firesc, dacă se are în vedere viețuirea lor curată, preocupările comune și nu în ultimul rând, dependența canonică directă a scaunului tomitan de cel constantinopolitan. Prietenia celor doi

1918, p. 172, 547-549; AUNER 1920, col. 1243-1244; NAGHIU 1945, p. 167-171; MOISESCU, LUPȘA, FILIPAȘCU 1957, p. 81-82; COMAN 1957, p. 46-50; COMAN 1977, p. 167-168; COMAN 1979a, p. 185-195; GEORGESCU 1962, p. 24-26; ȘERBĂNESCU 1969, p. 1008-1015; RĂMUREANU 1974, p. 1006-1011; RĂMUREANU 1997, p. 338-350; BRANIȘTE 1979, p. 51-52; PĂCURARIU 1991, p. 145-146; PĂCURARIU 1994, p. 50-53; VORNICESCU 1984, p. 43-48; POPESCU 1987, p. 166-172; POPESCU 1989, p. 61-65; POPESCU 1994, p. 118-123; GANEA 1992, p. 100-108; ZUGRAVU 1997, p. 241-243; VICOVAN 2004, p. 345-356; DURĂ 2006, p. 35-39; IONIȚĂ 2009, p. 9-17.

² SOZOMENUS, VII, 26, FHDR, II, p. 228-229.

³ Pentru înființarea eparhiei bisericești Scythia, vezi HOLUBEANU 2013, p. 637-649. Odată cu înființarea acestei eparhii, alegerea mitropolitului de Tomis a căzut în sarcina nou creatului sinod mitropolitan și a unora dintre episcopii din eparhiile învecinate, vezi FLOCA 1992, p. 53, 234. Sinodul eparhiei Scythia era format din ierarhul tomitan, care deținea și președinția sinodului, și din episcopii săi sufragani din sudul Peninsulei Crimeea. În cadrul acestui sinod, elementul regional trebuie să fi fost preponderent. Ca atare, nu pare deloc întâmplător faptul că acestui sinod i se datorează și alegerea celui dintâi ierarh tomitan despre care izvoarele afirmă în mod clar că era de neam scit, adică un localnic din Scythia Minor, iar nu un cleric provenit din altă provincie a Imperiului, precum a fost Sf. Bretanion, cel originar din Capadocia.

⁴ SOZOMENUS, VII, 26, FHDR, II, p. 228-229.

⁵ Vezi DURĂ 1988, p. 92-96.

⁶ *Acta Sanctorum Aprilis*, II, ziua a 20-a, p. 755-756.

⁷ HIERONYMUSa, 131, FHDR, II, p. 186-187; IOANNES DAMASCENUS, col. 241^A, 320^D, 364^{AB}, 520^B, 525^A, 533^D.

⁸ SOZOMENUS, VII, 26, FHDR, II, p. 228-229; HIERONYMUSb, FHDR, II, p. 186-187.

este ilustrată, în principal, de două evenimente petrecute la Constantinopol.

Primul privește participarea Sf. Theotim I la un sinod ținut în capitala Imperiului în anul 400. Natura respectivului sinod nu este în mod clar cunoscută. Pare a fi vorba de un sinod al diocezei Tracia, ale cărui ședințe se desfășurau periodic în capitala Imperiului. Episcopul Paladie de Helenopolis, cel care descrie evenimentul⁹, prezentând numele celor mai de seamă participanți, deschide lista cu ierarhul tomitan. Numele acestuia este urmat de cel al mitropolitului eparhiei Haemimontus – Ammun de Adrianopolis –, și de cel al mitropolitului eparhiei Galatia Prima – Arabianus al Ancirei. Pe toți trei, Paladie îi descrie ca fiind *πάντων μητροπολιτῶν γεγηρακότων* ("toți mitropoliți bătrâni")¹⁰. Această formulă trebuie privită ca una admirativă¹¹.

Menționarea în fruntea acestor *mitropoliți bătrâni* a ierarhului tomitan dovedește prestigiul de care el se bucura între contemporani. În plus, respectul lui Paladie față de Sf. Theotim, după cum reiese din același pasaj, dovedește, indirect, apropierea dintre ierarhul tomitan și Sf. Ioan Gură de Aur. Scopul scrierii lui Paladie era tocmai acela de a apăra memoria marelui arhiepiscop constantinopolitan și de a proba nevinovăția lui în fața acuzelor de tot felul ce îi fuseseră aduse de către adversari. Ca atare, este greu de închipuit că Paladie, în cazul în care St. Theotim ar fi condamnat în vreun fel acțiunile Sf. Ioan Gură de Aur, l-ar fi pomenit cu un atât de mare respect. În plus, relatând evenimentele legate de sinodul din anul 400, Paladie nu precizează în niciun loc ca ierarhul tomitan să fi dezaprobat în vreun fel atitudinea Sf. Ioan Gură de Aur. Aceasta deși, ulterior, implicarea celui din urmă în rezolvarea problemelor ivite în Biserica Asiei, discutate chiar la acest sinod, a constituit unul dintre capetele de acuzare aduse ierarhului constantinopolitan¹².

⁹ PALADIE, XIII-XIV, p. 99-103. Cât privește aprecierile lui ZUGRAVU 2007, p. 14, referitoare la acest sinod constantinopolitan, le considerăm greșite. Respectivul sinod nu a fost convocat „pentru clarificarea situației eparhiilor din dioceza Asiei”, după cum afirmă dumnealui. PALADIE, XIII, p. 99 și urm., principalul izvor istoric privitor la acel eveniment, afirmă, în mod foarte clar, că episcopii din Asia se aflau în Constantinopol cu alte treburi, și nu convocați la acel sinod. În plus, judecarea problemelor bisericești din dioceza Asiei a fost demarată mai târziu, ea nefiind pe lista inițială a problemelor dezbătute. Vezi și *infra*, nota 12.

¹⁰ PALLADIUS, XIII, col. 47.

¹¹ Termenul *bătrân* are în limbajul bisericesc un dublu sens. El poate indica vârsta înaintată a unei persoane. Adeseori, el relevă, însă, nu atât vârsta, cât înțelepciunea dobândită prin sfințirea vieții. Paladie însuși analizează acest termen în mod detaliat, relevând dublul său sens, vezi PALADIE, IV, p. 44-47. Tot el, scriind despre episcopul Elpidius al Laodiceei, îl caracteriza ca fiind „bătrân atât la plete, cât și la minte”, PALADIE, IX, p. 70. Și în cazul Sf. Theotim și al celorlalți doi mitropoliți pomeniți după el, termenul *bătrân* pare că exprimă ambele sensuri – atât vârsta, cât și înțelepciunea celor pomeniți. Pentru aprecieri privind vârsta Sf. Theotim I, vezi și *infra* nota 14.

¹² La sinodul din anul 400, s-a prezentat, mai târziu, și episcopul Eusebius de Valentinopolis, un ierarh din dioceza Asiei. Acesta a înaintat o plângere cu șapte capete de acuzare îndreptată împotriva mitropolitului Antonin al Efesului, întâistătătorul Bisericii din acea dioceză. Sfântului Ioan Gură de Aur i s-a reproșat, la sinodul de la Ad Quercum (403), printre altele, și implicarea în rezolvarea acestui caz, interpretată drept un amestec în problemele interne ale Bisericii dintr-o altă dioceză – vezi PHOTIUS, cod. LIX, col. 112^{AB} – și, drept urmare, o încălcare a canonului al 2-lea al Sinodului al II-lea ecumenic

Relatarea lui Paladie privitoare la sinodul din anul 400 contribuie, însă, într-o măsură și mai mare la înțelegerea apropierii dintre Sf. Theotim și Sf. Ioan Gură de Aur. Paladie precizează că, în fața mulțimii de acuzații aduse exarhului diocezei Asia – Antonin al Efesului –, cei mai în vârstă dintre ierarhii participanți l-au sfătuit pe Sf. Ioan Gură de Aur, președintele aceluia sinod, să cerceteze doar acuzația cea mai gravă:

„Λέγουσιν οἱ γέροντες τῶν ἐπισκόπων τῷ Ἰωάννῃ, ἀκούσαντες τὴν δύναμιν τοῦ βιβλίου' ... ἀπὸ τοῦ φρικωδέστερου ἢ ἐξέτασις γένηται", („Auzind implicațiile actului <de reclamație>, cei mai bătrâni dintre episcopi îi spun lui Ioan <Gură de Aur>: ... să se facă cercetarea plecând de la cea mai înfricoșătoare <acuzație>.” - trad.n.)¹³.

Sfatul lor a fost urmat întocmai de ierarhul constantinopolitan.

Deși, în acest caz, numele Sf. Theotim nu este menționat în mod expres, caracterizarea sa ca *mitropolit bătrân*, făcută de Paladie cu doar un capitol înainte, cu prilejul descrierii aceluiași eveniment, și pomenirea sa, după cum s-a văzut, chiar în fruntea celorlalți mitropoliți înaintați în vârstă și înțelepciune care erau de față, permit concluzia că, în cazul dat, unul dintre sfătuitoarii Sf. Ioan Gură de Aur a fost și întâistătătorul Scythiei. Pe temeiul acestui pasaj, Sf. Theotim I poate fi privit nu doar ca apropiat și prieten al arhiepiscopului Capitalei, ci și ca sfătuitor al acestuia în problemele bisericești importante, asemenea altor ierarhi îmbunătățiți duhovnicește¹⁴.

Susținerea ierarhului constantinopolitan de către Sf. Theotim I al Tomisului și, implicit, prietenia care îi lega pe cei doi, reies, într-un mod și mai clar, din atitudinea celui din urmă la un alt sinod, desfășurat la Constantinopol, în anul 402¹⁵. Sf. Epifanie de Salamina, sosit în Capitală, i-a convocat atunci pe toți

(Constantinopol, 325): „*Episcopii puși peste o dieceză, să nu se întindă (treacă) asupra bisericilor din afara hotarelor lor...*”, vezi FLOCA 1992, p. 65. Din relatarea lui PALADIE, XIII-XIV, p. 99-102, reiese că Sf. Ioan Gură de Aur s-a implicat în rezolvarea aceluia caz pe temeiul plângerii care i-a fost înaintată de ep. Eusebius de Valentinopolis. În plus, mitropolitul Antonin al Efesului nu a respins intervenția ierarhului Capitalei. Ulterior, după moartea mitropolitului de Efes, ierarhul constantinopolitan s-a implicat din nou în rezolvarea aceluia caz în urma unei solicitări exprese venite din partea clerului și a episcopilor Bisericii din Asia, vezi PALADIE, XIV, p. 104. Pe temeiul celor două solicitări și a acceptului mitropolitului de Efes, intervenția Sf. Ioan Gură de Aur în afacerile Bisericii vecine era în deplin acord cu prevederile aceluiași canon: „*Iar nechemați (s.n.), episcopii să nu treacă peste dieceza lor pentru hirotonie sau pentru alte oarecari* (lucruri de cârmuire bisericească) *cârmuiri bisericești.*”, FLOCA 1992, p. 66.

¹³ PALLADIUS, XIV, col. 49.

¹⁴ Pe temeiul acestor două paragrafe din opera lui Paladie, se poate presupune că Sf. Theotim era mai în vârstă decât Sf. Ioan Gură de Aur. Diferența dintre ei poate fi apreciată la aproximativ 10 ani. În acest caz, data nașterii sale trebuie plasată în jurul anilor 335-337, la sinodul din anul 400 având în jur de 63-65 de ani. Din acest punct de vedere, aprecierile lui COMAN 1957, p. 46 și COMAN 1979a, p. 186, referitoare la diferența de vârstă dintre cei doi ierarhi – 10-15 ani –, sunt pe deplin credibile.

¹⁵ Datarea acestui sinod în anul 402 a fost făcută de BARONIUS 1866, p. 355, nr. 9, și p. 373, nr. 3, fiind acceptată de istoricii moderni, vezi HEFELE 1908, p. 140; NETZHAMMER 2005, p. 36-37; ZEILLER 1918, p. 172; AUNER 1920, col. 1243; NAGHIU 1945, p. 168; RĂMUREANU 1987, p. 381 (inițial, RĂMUREANU 1997, p. 347, optase pentru anul 403); ZUGRAVU 2008, p. 88. La rândul său, FEIDAS 2002, p. 548, datează călătoria Sf.

ierarhii aflați în oraș. Între aceștia s-a aflat și Sf. Theotim. Ierarhul cipriot le-a cerut celor prezenți să aprobe sentința de condamnare a operei lui Origen, hotărâtă într-un sinod desfășurat anterior în insula sa. Deși unii dintre participanți au semnat sentința de condamnare, dar nu din convingere, ci din respect pentru Epifanie, ierarhul tomitan, luând cuvântul, a probat în fața tuturor valoarea teologică a scrierilor lui Origen¹⁶, respingând întinarea amintirii acestuia și condamnarea scrierilor sale. Prin atitudinea sa, Sf. Theotim l-a apărat, indirect, pe Sf. Ioan Gură de Aur, acuzat de origenism de Sf. Epifanie de Salamina și de ceilalți adversari ai săi.

Mai ales pe temeiul acestui din urmă eveniment, istoricii moderni¹⁷ au afirmat fără reținere prietenia care a existat între Sf. Theotim al Tomisului și Sf. Ioan Gură de Aur al Constantinopolului. Ca atare, ierarhul tomitan trebuie încadrat, fără rezerve, în categoria susținătorilor arhiepiscopului Capitalei și, la fel de bine, cel puțin în anumite situații, chiar a sfătuitoarelor săi.

Evenimentele care au precedat sinodul de la Ad Quercum

O problemă nelămurită pe deplin legată de numele marelui ierarh tomitan privește prezența sa la sinodul de la Ad Quercum, în cadrul căruia Sf. Ioan Gură de Aur a fost condamnat și depus din treaptă. În istoriografia românească s-a afirmat uneori participarea sa la acel sinod, unde l-ar fi apărat cu căldură și curaj pe Sf. Ioan Gură de Aur de acuzația de favorizare a călugărilor origeniști¹⁸.

Cele mai valoroase izvoare istorice privitoare la evenimentele din jurul sinodului de la Ad Quercum sunt scrierile lui Paladie – *Dialog istoric* –, Socrate Scolasticul – *Istoria bisericească* – și Sozomen – *Istoria bisericească*. Lor li se adaugă relatările mai târzii ale patriarhului constantinopolitan Fotie (858-867; 877-886) – în *Bibliotheca*. Din toate aceste mărturii reiese că sinodul a fost rezultatul conjugării mai multor factori, pe de o parte, nemulțumiri personale ale unora

Epifanie de Salamina la Constantinopol în anul 402. Alții, MOISESCU, LUPȘA, FILIPAȘCU 1957, p. 82; COMAN 1957, p. 46-48; COMAN 1977, p. 168; COMAN 1979a, p. 186-187; ȘERBĂNESCU 1969, p. 1011; PĂCURARIU 1991, p. 146; LADOCSI 1990, p. 2431; POPESCU 1987, p. 169-170; POPESCU 1994, p. 121; POPESCU 1989, p. 63-64; VICOVAN 2004, p. 351, l-au datat în anul 403. Niciunul dintre cercetători nu justifică datarea acestui sinod. Ca atare, deși am optat pentru anul 402, nu excludem nici posibilitatea ca sinodul convocat de Sf. Epifanie la Constantinopol să fi avut loc în anul 403. Având în vedere, însă, că această problemă nu afectează analiza temei de față, o vom trata într-un alt studiu.

¹⁶ SOCRATE, VI, xii, p. 298-299; SOZOMEN, VIII, xiv, p. 334-335.

¹⁷ Vezi NETZHAMMER 2005, p. 36, 38; ZEILLER 1918, p. 172, 547-548; AUNER 1920, col. 1243; COMAN 1957, p. 47, 50; COMAN 1977, p. 168; COMAN 1979a, p. 188, 190; COMAN 1979b, p. 76; GEORGESCU 1962, p. 25; ȘERBĂNESCU 1969, p. 1011; BARNEA 1968, p. 457; BARNEA 1979, p. 13; RĂMUREANU 1974, p. 1009; RĂMUREANU 1997, p. 346; BRANIȘTE 1979, p. 51; PĂCURARIU 1991, p. 146; PĂCURARIU 1994, p. 51; VORNICESCU 1984, p. 47; POPESCU 1987, p. 166; POPESCU 1994, p. 118, 120; POPESCU 1989, p. 61, 63; GANEA 1992, p. 105; ZUGRAVU 1997, p. 241; MUNTEAN 1999, p. 75; VICOVAN 2004, p. 351, 353; DURĂ 2006, p. 37; PATOURA-SPANOU 2008, p. 80.

¹⁸ Vezi RĂMUREANU 1974, p. 1010-1011; RĂMUREANU 1997, p. 346; BRANIȘTE 1979, p. 52; PĂCURARIU 1994, p. 51; VORNICESCU 1984, p. 46-47; GANEA 1992, p. 105-106; ZUGRAVU 1997, p. 241; ZUGRAVU 2007, p. 14; VICOVAN 2004, p. 348; DURĂ 2006, p. 37; IONIȚĂ 2009, p. 12.

dintre cei implicați, pe de altă parte, anumite tulburări ivite în Egipt și la Constantinopol. Deși ele au fost prezentate în mod deslușit în istoriografia modernă¹⁹, pentru claritatea demonstrației și lămurirea temei studiului de față, le vom expune pe scurt.

Începutul lor l-a constituit nemulțumirea lui Teofil al Alexandriei față de alegerea în scaunul constantinopolitan a Sf. Ioan Gură de Aur. Ierarhul alexandrin îl susținuse pentru această demnitate bisericească, cea mai importantă din Răsăritul creștin la acea vreme, pe Isidor, unul dintre preoții săi. Neîmpăcat cu rezultatul acestei alegeri, Teofil a nutrit și după aceea o antipatie față de Sf. Ioan Gură de Aur²⁰.

În același timp, după alegerea în scaunul constantinopolitan, Sf. Ioan Gură de Aur și-a atras dușmănia mai multor persoane. Pe de o parte, este vorba de unii dintre clericii și monahii săi care, neîndeplinindu-și datoriile ce le reveneau, au fost aspru pedepsiți de ierarhul constantinopolitan²¹. Pe de altă parte, este vorba de unii dintre ierarhii din diocese Asia și Pont, depuși din scaun de Sf. Ioan Gură de Aur pentru abateri grave²². Nu în ultimul rând, este vorba de anumiți membri ai aristocrației bizantine, inclusiv de împărăteasa Eudoxia, lezați de anumite critici aduse de păstorul Capitalei în predicile sale²³.

Toți acești factori perturbatori s-au conjugat cu prilejul disputei origeniste. Unii monahi egipteni, în frunte cu Frații Lungi, acuzați de origenism, au apelat la ajutorul împăratului și al Sf. Ioan Gură de Aur. Cel din urmă, fără a intra în comuniune cu ei, le-a oferit găzduire și dreptul de a se ruga în biserică. În același timp, păstorul constantinopolitan a încercat, fără succes, să medieze împăcarea lor cu ierarhul alexandrin. Un zvon mincinos răspândit în Alexandria, potrivit căruia Sf. Ioan Gură de Aur a acceptat comuniunea cu monahii egipteni refugiați la Constantinopol și a luat hotărârea de a-i ajuta pe aceștia, a realimentat antipatia mai veche a întâistătătorului alexandrin față de ierarhul Capitalei²⁴.

Dorind înlăturarea lui din scaun, Teofil s-a folosit de disputa origenistă. În primă fază, a trimis în eparhia sa o circulară în care condamna scrierile lui Origen. Ulterior, și-a atras sprijinul Sf. Epifanie de Salamina. Acesta din urmă, încurajat de poziția antiorigenistă adoptată de Teofil, a întrunit episcopii din insula Cipru în sinod, hotărând interzicerea citirii cărților lui Origen. Hotărârea a anunțat-o și altor episcopi, inclusiv Sf. Ioan Gură de Aur, cerându-le să procedeze în mod similar. La rândul său, Teofil a convocat un sinod în Egipt în care a fost luată aceeași hotărâre. Ierarhul constantinopolitan nu a răspuns, însă, în niciun fel solicitării Sf. Epifanie de Salamina. Lipsa sa de reacție a fost interpretată de ierarhul cipriot drept o adeziune la origenism. Din acest motiv, Sf. Epifanie a

¹⁹ VEZI HEFELE 1908, p. 137-150; DUCHESNE 1910, p. 72-90; BARDY 1924, col. 664-665; FRITZ 1932, col. 1571-1573; FEIDAS 2002, p. 542-552; RĂMUREANU 1987, p. 380-382.

²⁰ PALADIE, V, p. 49-50; SOCRATE, VI, ii, v, p. 283, 287; SOZOMEN, VIII, iii, p. 319.

²¹ PALADIE, V-VI, XII, p. 50-53, 84; SOCRATE, VI, iv, p. 285-286; SOZOMEN, VIII, iii, viii, ix, p. 319-320, 328, 329; TEODORET DE CYR, V, 28, 1, p. 236.

²² PALADIE, XIII-XV, p. 98-108; SOZOMEN, VIII, vi, p. 324-326.

²³ PALADIE, V-VI, VIII, XVIII, XIX, p. 43-44, 52, 62-63, 132-134, 137-138; SOCRATE, VI, v, xi, xv, p. 286-287, 297-298, 301; SOZOMEN, VIII, vii, viii, x, xvi, p. 327, 328, 330, 337.

²⁴ PALADIE, VI-VIII, XVI-XVII, p. 53-61, 115, 122; SOCRATE, VI, vii, ix, p. 291-293, 294-295; SOZOMEN, VIII, xi-xiii, p. 330-334.

refuzat constant comuniunea cu Sf. Ioan Gură de Aur²⁵.

În cele din urmă, dușmanii Sf. Ioan Gură de Aur au pregătit convocarea unui sinod mai larg, ce urma să se țină la Constantinopol²⁶, și în care, cel puțin la nivel oficial, ar fi trebuit să fie dezbătută problema origenistă. Încă de la început, el a fost văzut, însă, de către inițiatorii lui, ca un mijloc de înlăturare din scaun a ierarhului Capitalei²⁷.

Acest programat sinod l-a adus în anul 402, în Constantinopol, pe Sf. Epifanie de Salamina. Cu acest prilej, el i-a convocat pe ierarhii aflați în Capitală, având loc și intervenția Sf. Theotim în favoarea scrierilor lui Origen. Ulterior, Sf. Epifanie a părăsit Constantinopolul, plecând spre eparhia sa²⁸.

În cele din urmă, sinodul anunțat s-a desfășurat la Ad Quercum, o suburbie a cetății Calcedon.

Sinodul de la Ad Quercum și Sf. Theotim I de Tomis

Patriarhul Teofil al Alexandriei a sosit la Constantinopol însoțit de mai mulți episcopi din Egipt²⁹. El i-a adunat în jurul său pe toți cei nemulțumiți de Sf. Ioan Gură de Aur – episcopii caterisiți din Asia și dușmanii personali. Împreună au pus la cale conspirația îndreptată împotriva ierarhului Capitalei³⁰.

În final, Teofil s-a deplasat la Ad Quercum împreună cu cei din jurul său, deschizând lucrările sinodului. Încurajat de atitudinea ostilă față de ierarhul Constantinopolului a anumitor persoane de la palatul imperial, ierarhul alexandrin a renunțat la discutarea în sinod a problemei programate – analizarea ortodoxiei scrierilor lui Origen. Călugării egipteni refugiați în Capitală au fost iertați cu mare ușurință³¹, iar sinodul a fost transformat într-un for de judecată a Sf. Ioan Gură de Aur³².

Sinodalii l-au citat pe acesta în patru rânduri. Întrucât a refuzat să se

²⁵ SOCRATE, VI, ix, x, xii, xiv, p. 295-296, 299-301; SOZOMEN, VIII, xiv, p. 334-335.

²⁶ SOCRATES SCHOLASTICUS, VI, x, col. 696^c: „...μεγίστην ἐν τῇ Κωνσταντινῶν πόλει σύνοδον γενέσθαι παρεσκευάζον, ...” („pregăteau să țină în cetatea lui Constantin <un> sinod foarte mare, ...” - *trad.n.*); SOZOMENUS, VIII, xiv, col. 1552^c: „καὶ σύνοδον μεγίστην γενέσθαι ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεσκευάζοντο” („și se pregăteau să țină în Constantinopol <un> sinod foarte mare.” - *trad.n.*).

²⁷ SOCRATE, VI, x, p. 296; SOZOMEN, VIII, xiv, p. 334-335.

²⁸ El a murit pe mare, în timpul călătoriei spre Cipru, SOCRATE, VI, xii, xiv, p. 298-301; SOZOMEN, VIII, xv, p. 336-337.

²⁹ Atât SOCRATE, VI, xv, p. 302, cât și SOZOMEN, VIII, xvi, p. 337, afirmă că, inițial, Teofil al Alexandriei s-a oprit la Calcedon, unde a pus la cale complotul împotriva Sf. Ioan Gură de Aur. DUCHESNE 1910, p. 86, nota 1, consideră că el a venit dintru început la Constantinopol, unde a pus la cale întregul complot. Această presupunere este confirmată și de relatarea lui PALADIE, VIII, p. 61-63, care nu pomenește nimic de vreo ședere a lui Teofil la Calcedon, înainte de sosirea sa la Constantinopol.

³⁰ PALADIE, VIII, p. 62-63; SOCRATE, VI, xv, p. 302; SOZOMEN, VIII, xvi, p. 337-338. Pentru dușmanii Sf. Ioan Gură de Aur la palatul imperial și în Constantinopol, vezi PALADIE, IV, p. 43-44, 46.

³¹ Conducătorii lor, Dioscor și Ammonius, muriseră cu puțin înainte de deschiderea sinodului, fapt ce a ușurat rezolvarea acestui caz de către Teofil, vezi SOCRATE, VIII, xvii, p. 338-339.

³² SOCRATE, VI, xv, p. 302; SOZOMEN, VIII, xvii, p. 338-339.

prezinte, l-au depus în lipsă³³.

În înțelegerea temei studiului de față, principalele izvoare istorice sunt lucrarea lui Paladie și cea a patriarhului Fotie al Constantinopolului. Cel dintâi precizează, în calitate de martor ocular al celor petrecute, că în timpul sinodului, ierarhii susținători ai Sf. Ioan Gură de Aur au refuzat să meargă la Ad Quercum, rămânând la Constantinopol:

„Ἡμεν δὲ ἡμεῖς τεσσαράκοντα ἐπίσκοποι καθεζόμενοι σὺν τῷ ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ ἐπισκοπείου” („iar noi, patruzeci de episcopi, stăteam împreună cu Ioan <Gură de Aur> în sufrageria reședinței episcopale.” - *trad.n.*)³⁴.

Dintre aceștia, au fost trimiși la sinod, în urma primei convocări adresate Sfântului Ioan Gură de Aur, doar trei episcopi – Luppician, Dimitrie și Eulysie – și doi preoți – Gherman și Severian. Ei au fost delegați să comunice sinodalilor opinia Sf. Ioan Gură de Aur în privința adunării de la Ad Quercum³⁵. Aceiași sunt pomeniți ca singuri mesageri ai săi către sinodalii de la Ad Quercum și de ierarhul constantinopolitan, în scrisoarea pe care a adresat-o, din exil, episcopului Inocențiu I (401-417) al Romei:

„ἀπεστάλκαμεν πρὸς αὐτὸν ἐπισκόπους, τὸν Πισινουῦντος Δημήτριον, τὸν Ἀπαμείας Εὐλύσιον, τὸν Ἀππιαρίας Λουπικιανόν· πρεσβυτέρους δὲ Γερμανόν καὶ Σευήρον, μετὰ τῆς προσηκούσης ἡμῖν ἐπιεικειᾶς ἀποκρινόμενοι, καὶ λέγοντες μὴ παραιτεῖσθαι κρίσιν, ἀλλ' ἐχθρόν καὶ πολέμιον φανερόν” („am trimis la el, <la Teofil al Alexandriei>, episcopi, pe Dimitrie de Pisinum, pe Eulysie de Apameia, pe Luppician de Apiaria, și preoți, pe Gherman și pe Severus, dându-ne <ei> răspuns, cu blândețea cuvenită, și spunând să nu respingem judecata, ci pe vrăjmașul și dușmanul vădit.” - *trad.n.*)³⁶.

Alți trei ierarhi, ale căror nume nu sunt menționate în niciun document, au fost trimiși la sinod în urma unei convocări ulterioare. Despre aceștia, Paladie precizează că, la Ad Quercum, unul a fost bătut, altuia i s-au rupt hainele, iar altul a fost pus în cătuș³⁷. Tratamentul brutal aplicat acestora din urmă exclude, însă, posibilitatea ca vreunul dintre ei să fi fost episcopul Tomisului, respectat de contemporani pentru vârsta și sfințenia vieții sale.

Nici istoricii bisericești Socrate Scolasticul și Sozomen nu menționează numele Sf. Theotim în relatările lor despre sinod. Din lucrarea celui dintâi reiese, în deplină conformitate cu Paladie, că la el au participat doar partizanii lui Teofil al Alexandriei și dușmanii Sf. Ioan Gură de Aur³⁸.

La rândul său, Sozomen, deși aduce unele informații suplimentare, este în concordanță cu relatările lui Paladie și Socrate:

„Ἡ δὲ σύνοδος ἅπαντας συνεκάλεσε τοὺς Κωνσταντινουπόλεως κληρικούς, καθαίρεσιν ἀπειλήσασα κατὰ τῶν ἀπειθούντων. ... Ὁ δὲ Ἰωάννης,

³³ PALADIE, VIII, p. 63-68; SOCRATE, VI, xv, p. 302; SOZOMEN, VIII, xvii, p. 339.

³⁴ PALLADIUS, VIII, col. 27.

³⁵ PALADIE, VIII, p. 65.

³⁶ PALLADIUS, II, col. 9.

³⁷ PALADIE, VIII, p. 67.

³⁸ SOCRATE, VI, xv, p. 302; SOZOMEN, VIII, xvi-xvii, p. 337-339. Aceeași percepție asupra sinodului a avut-o și TEODORET DE CYR, V, 34, 3, 6, p. 240.

ἄλλους τέ τινας τῶν ἐπιτηδείων αὐτῷ κληρικῶν, καὶ Δημήτριον τὸν Πισινοῦντος ἐπίσκοπον πέμψας ... οἱ μὲν τῶν τάδε ἀγγελιάντων, δέισαντες οὐκέτι ἀνέστρεφον. Δημήτριος δὲ, καὶ ὅσοι τὴν Ἰωάννου προετίμων συνουσίαν, ὡς αὐτὸν ἐπανῆλθον” („Și sinodul i-a chemat pe toți clericii din Constantinopol, amenințându-i cu caterisirea pe cei care nu se supun. ... Dar Ioan <Gură de Aur>, trimițând pe alții dintre clericii săi vrednici și pe Dimitrie, episcopul de Pisinum ... unii dintre cei care au purtat mesajul acela, <al Sf. Ioan Gură de Aur>, înfricoșându-se, nu se mai întorceau. Dar Dimitrie și, ca și el, cei care preferau comuniunea cu Ioan s-au întors.” - *trad.n.*)³⁹.

Relatarea mai detaliată a lui Sozomen confirmă opinia potrivit căreia sinodul de la Ad Quercum a fost o adunare a adversarilor Sf. Ioan Gură de Aur. Cât îi privește pe unii dintre susținătorii ierarhului constantinopolitan care au participat, ei au făcut-o doar de teama de a nu atrage asupra lor pedeapsa depunerii din cler. Susținătorii fermi ai patriarhului constantinopolitan, între care trebuie inclus, desigur, și Sf. Theotim, au refuzat să recunoască și să se supună autorității aceluia sinod, după cum a făcut și Sf. Ioan Gură de Aur.

Cele mai importante informații privitoare la ședințele sinodului de la Ad Quercum se găsesc în lucrarea *Bibliotheca* a patriarhului Fotie al Constantinopolului. Deși nu a fost contemporan cu evenimentele, el a avut la îndemână actele întocmite de sinodali, inclusiv raportul lor către împăratul Arcadiu și răspunsul acestuia, precum și înștiințarea sinodalilor despre cele hotărâte la Ad Quercum, adresată clerului Capitalei⁴⁰.

Expunând principalele momente ale adunării, el nu menționează în niciun loc numele episcopului de Tomis și, cu atât mai puțin, vreo intervenție a acestuia sau a altcuiva în favoarea Sf. Ioan Gură de Aur. Din relatarea lui Fotie reiese că toți cei patruzeci și cinci de participanți ai sinodului de la Ad Quercum au fost defavorabili ierarhului constantinopolitan, votând sentința condamnării sale:

„Τούτων οὖν ἐξετασθέντων αὐτοί τε οἱ προειρημένοι πρεσβύτεροι, καὶ Εὐδαιμων ἔτι καὶ Ὀνήσιμος, ἡτοῦντο ἐπιταχῆναι τῇ ἀποφάσει, καὶ πρῶτος τῆς συνόδου Παῦλος ὁ Ἡρακλείας ἠξίωσεν ἅπαντας ἀποφήνασθαι. Καὶ ἀπεφώναντο τὴν τοῦ ἀγίου, ὡς ἔδοξαν ἑαυτοῖς, καθαίρεισιν, ἀρχαμένου Γυμνασίου ἐπισκόπου καὶ τελευτήσαντος Θεοφίλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, οἱ πάντες τὸν ἀριθμὸν τεσσαράκοντα πέντε” („Așadar, fiind cercetate cu de-amănuntul acestea <acuzele aduse Sf. Ioan Gură de Aur>, aceiași preoți pomeniți mai înainte <Arsacius, Atticus, Elpidius și Acacius> și Evdaimon, încă și Onesim, cereau să se urgenteze sentința; și Pavel al Heracleei, președintele sinodului, le-a cerut tuturor să se pronunțe. Și toți, în număr de patruzeci și cinci, au pronunțat caterisirea sfântului, după cum li s-a părut, primul fiind episcopul Gymnasius și sfârșind Teofil al Alexandriei.” - *trad.n.*)⁴¹.

Prin această precizare – unanimitatea votării caterisirii Sf. Ioan Gură de Aur, și autorul *Bibliothecii* este în deplină concordanță cu relatările scriitorilor anteriori. Ea confirmă imaginea sinodului de la Ad Quercum ca o adunare a adversarilor ierarhului constantinopolitan.

³⁹ SOZOMENUS, VIII, xvii, col. 1560^C-1561^A.

⁴⁰ PHOTIUS, cod. LIX, col. 105^B-114^A.

⁴¹ PHOTIUS, cod. LIX, col. 112^{C-D}-113^A.

De altfel, din izvoarele istorice păstrate reiese că cele două mari grupări – susținătorii și adversarii Sf. Ioan Gură de Aur – s-au cristalizat destul de repede. Primii, înțelegând scopul real al sinodului convocat, au rămas în Constantinopol, alături de cel pe care îl susțineau, primind găzduirea oferită de acesta și fiind în comuniune cu el. Ceilalți, s-au grupat în jurul lui Teofil al Alexandriei, refuzând orice părtășie cu ierarhul Capitalei. Astfel, despre Sf. Epifanie de Salamina se afirmă că, ajungând la Constantinopol, a refuzat orice dialog cu Sf. Ioan Gură de Aur și locuința oferită de acesta, preferând să fie găzduit într-o casă particulară. Ierarhul cipriot condiționa comuniunea cu întâistătătorul Capitalei de o prealabilă condamnare de către acesta a scrierilor lui Origen⁴².

Aceeași atitudine, dar mult mai categorică, a avut, ulterior, și Teofil al Alexandriei. Sosind la Constantinopol, el a trecut prin fața catedralei, fără a intra în ea, și a respins invitațiile repetate adresate de Sf. Ioan Gură de Aur și locuința oferită de acesta⁴³. În scrisoarea adresată din exil lui Inocențiu al Romei, ierarhul constantinopolitan a afirmat că Teofil al Alexandriei *ἔξω πον τῆς πόλεως ἀπελθὼν ἠύλιζετο* („plecând, locuia undeva, afară din oraș.” - *trad.n.*)⁴⁴.

În schimb, despre ierarhii convocați în sinod de către Sf. Epifanie de Salamina în anul 402, între care se afla și Sf. Theotim I de Tomis, se spune că locuiau chiar în Capitală⁴⁵. Fraza sugerează că aceștia primiseră ospitalitatea Sf. Ioan Gură de Aur, fiind în comuniune cu el. În favoarea unei astfel de presupuneri pledează și precizările ulterioare, potrivit cărora, unii dintre ei au semnat actul de condamnare a scrierilor lui Origen prezentat de episcopul de Salamina doar din respect față de acesta din urmă, iar nu din convingere. Cei mai mulți, însă, s-au abținut să aprobe hotărârea luată în Cipru⁴⁶. Poziția lor rezervată a fost susținută în final, în mod ferm, de binecunoscuta intervenție a Sf. Theotim.

Refuzând să semneze actul de condamnare a scrierilor lui Origen, acești episcopi urmau, în fapt, poziția Sf. Ioan Gură de Aur. El a refuzat constant să condamne scrierile lui Origen și să-i alunge din Capitală pe călugării egipteni acuzați de origenism, așteptând ca întreaga problemă să fie analizată în cadrul unui sinod extins, care ar fi trebuit să ia o decizie finală⁴⁷.

Cât privește refuzul Sf. Ioan Gură de Aur de a se prezenta în fața sinodului de la Ad Quercum, el era motivat de atitudinea vădit dușmănoasă față de el a lui Teofil al Alexandriei și a celor din jurul lui. Ierarhul Capitalei considera că un asemenea for de judecată, format chiar din acuzatorii săi, nu putea face o judecată

⁴² SOZOMEN, VIII, xiv, p. 335; SOCRATE, VI, xii, p. 299.

⁴³ PALADIE, II, VIII, p. 30, 61-62; SOCRATE, VI, xv, p. 302; SOZOMEN, VIII, xvii, p. 338.

⁴⁴ PALLADIUS, II, col. 8. Pentru locuința lui Teofil al Alexandriei la Constantinopol, vezi și SOCRATE, VI, xv, p. 302; SOZOMEN, VIII, xvii, p. 338.

⁴⁵ SOCRATES, VI, xii, col. 701^A: „καὶ συγκαλῶν τοὺς ἐπιδημοῦντας τῶν ἐπισκόπων,...” („și convocând pe acei dintre episcopi care locuiau <în cetate>”); SOZOMENUS, VIII, xiv, col. 1553^A: „συγκαλῶν τοὺς ἐνδημοῦντας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπισκόπους” („convocând pe episcopii care locuiau în Constantinopol.” - *trad.n.*).

⁴⁶ SOCRATES, VI, xii, col. 701^A: „Καὶ τινες μὲν, αἰδούμενοι τὸν Ἐπιφάνιον, προσυπέγραψαν· πολλοὶ δὲ τοῦτο ποιεῖν ἐξέτρεποντο.” („Și unii, stimându-l pe Epifanie, își adăugau semnătura; dar mulți evitau să facă aceasta.” - *trad.n.*).

⁴⁷ SOCRATE, VI, xiv, p. 300; SOZOMEN, VIII, xiv, p. 335.

dreaptă. Sf. Ioan Gură de Aur își dorea, însă, și a nădăjduit în convocarea unui sinod extins, în care acuzele ce i se aduceau să fie analizate de judecători imparțiali⁴⁸.

Din precizarea lui Paladie privitoare la episcopii strânși în jurul Sf. Ioan Gură de Aur în palatul arhiepiscopal, chiar în timpul desfășurării sinodului de la Ad Quercum, reiese că punctul de vedere al ierarhului Capitalei era îmbrățișat și aprobat de către toți susținătorii săi fermi. Participarea la sinodul de la Ad Quercum ar fi echivalat, practic, cu o adeziune conștientă la acuzarea și condamnarea Sf. Ioan Gură de Aur.

Toate acestea pledează în favoarea absenței Sf. Theotim de la sinodul de la Ad Quercum. Este vorba, în primul rând, de omiterea numelui său în toate izvoarele privitoare la acel sinod. Chiar admitând prezența sa acolo, este greu de crezut că ierarhul tomitan ar fi rămas impasibil în fața acuzațiilor nedrepte aduse prietenului său. Ar fi fost o atitudine nedemnă și chiar duplicitară, cu totul opusă principiilor morale și sfințeniei vieții sale. Pe de altă parte, o eventuală participare și apărare a Sf. Ioan Gură de Aur la Ad Quercum nu ar fi putut fi trecută cu vederea în toate scrierile păstrate privitoare la acel eveniment. Aceasta, cu atât mai mult cu cât sinodul de la Ad Quercum a avut consecințe mult mai grave decât cel convocat de Sf. Epifanie de Salamina în Constantinopol, în care poziția ierarhului tomitan a fost remarcată admirativ de contemporani. Nu în ultimul rând, păstrarea comuniunii sale cu ierarhul Capitalei, sugerată de găzduirea sa în Constantinopol, poate fi privită ca un alt argument al rămânerii sale constante de partea Sf. Ioan Gură de Aur.

Din descrierea evenimentelor reiese că Sf. Theotim nu a făcut parte nici chiar din delegațiile trimise de ierarhul constantinopolitan la Ad Quercum.

Cât privește prezența Sf. Theotim I în Capitală în anul 402, este greu de spus cu certitudine dacă ea a avut legătură cu dorința sa de a participa la marele sinod programat – deturnat ulterior de adversarii Sf. Ioan Gură de Aur – sau de alte motive. Prima posibilitate pare, totuși, în acest caz, mai apropiată de adevăr. Tema oficială a marelui sinod programat era discutarea ortodoxiei scrierilor lui Origen și, din acest punct de vedere, ierarhul tomitan pare a fi fost la curent cu dezbaterile teologice care tulburau la acea dată Răsăritul creștin. Aducerea unei cărți cu scrieri ale lui Origen la sinodul convocat de Sf. Epifanie în Capitală nu pare a fi fost deloc întâmplătoare. Ea sugerează că Sf. Theotim a privit cu mare responsabilitate dezbaterile teologice legate de ortodoxia scrierilor lui Origen și, ca atare, venise pregătit pentru analizarea acestei teme. Ulterior, lămurindu-se asupra motivației reale a sinodului, a renunțat să mai participe⁴⁹.

⁴⁸ PALADIE, II, VIII, p. 31, 33, 35-36, 66; SOCRATE, VI, xv, p. 302; SOZOMEN, VIII, xvii, p. 339.

⁴⁹ O astfel de atitudine a avut Teodor de Tyana cu prilejul convocării celui de al doilea sinod îndreptat împotriva Sf. Ioan Gură de Aur. Despre el, PALADIE, IX, p. 69, afirmă următoarele: „(Atunci) Teodor, episcop de Tyana, bărbat de înaltă ținută morală, dându-și seama din câte i-au venit la ureche de uneltirile (care se puneau la cale), pentru ca să nu urmeze nesăbuința lui Teofil, i-a părăsit pe toți și s-a întors la Biserica lui. A spus guvernatorului (că vrea să stea) departe și să se bucure (de liniște). (În felul acesta) și-a asigurat eparhia cu zidul bunei credințe, rămânând până la sfârșit în comuniune (cu Ioan și) cu credincioșii din Roma, ...”.

Concluzii:

Din cele prezentate mai sus, se desprind următoarele concluzii:

1. Sf. Theotim I al Tomisului nu a participat la sinodul de la Ad Qurcum. Prezența sa în capitala Imperiului este sigur atestată în anul 402, când a participat la un sinod ocazional, convocat de Sf. Epifanie de Salamina. Niciunul dintre documentele păstrate nu mai pomenește, însă, numele său în evenimentele tulburi care au urmat.

2. Este posibil ca în anul 402 venirea Sf. Theotim la Constantinopol să fi fost motivată de dorința sa de a participa la marele sinod anunțat, în cadrul căruia urma a fi dezbătută problema origenistă. În favoarea acestei ipoteze pledează aducerea de către el, la sinodul ocazional convocat de Sf. Epifanie de Salamina, a unei cărți cu scrierile lui Origen. Ea sugerează că ierarhul tomitan venise pregătit pentru analizarea acestei teme de dezbatere care tulbura la acea dată Răsăritul creștin.

3. Afirmarea prezenței Sf. Theotim I la sinodul de la Ad Quercum de către unii cercetători moderni este rezultatul unei confuzii între sinodul ținut în suburbia Calcedonului și cel anterior, convocat de Sf. Epifanie de Salamina la Constantinopol.

BIBLIOGRAFIE

- Acta Sanctorum Aprilis, Vol. II, Antverpiae, 1675.*
 AUNER 1920 – Ch. Auner, *Dobrogea*, DACL, IV/I, Paris, 1920, col. 1231-1260.
 BARDY 1924 – C. Bardy, *Jean Chrysostome (Saint)*, DThC, VIII/1, Paris, 1924, col. 660-690.
 BARNEA 1968 – R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei, vol. II (Romanii la Dunărea de Jos)*, București, 1968.
 BARNEA 1979 – I. Barnea, *Arta creștină în România, vol. I (Secolele III-VI)*, București, 1979.
 BARONIUS 1866 – C. Baronius, *Annales ecclesiastici, t. VI (388-411)*, ed. Theiner, 1866.
 BRANIȘTE 1979 – E. Braniște, *Martiri și Sfinți pe pământul Dobrogei de azi, De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați, 1979, p. 34-62;
 COMAN 1957 – I. G. Coman, *Însemnări asupra lui Teotim de Tomis*, GB 16 (1957), 1, p. 46-50.
 COMAN 1977 – I. G. Coman, *Spiritualitatea patristică în Scythia Minor. Ortodoxia credinței*, Ortodoxia 29 (1977), 2, p. 153-172.
 COMAN 1979a – I. G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, 1979.
 COMAN 1979b – I. G. Coman, *Scriitori teologi în Scythia Minor*, în: *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați, 1979, p. 63-83.
 DUCHESNE 1910 – L. Duchesne, *Histoire ancienne de l'Eglise, Vol. 3*, Paris, 1910.
 DURĂ 1988 – I. Dură, *Sfântul Teotim I, episcopul Tomisului, invocat drept autoritate a dreptei credințe în cadrul lucrărilor Sinodului IV ecumenic (451)*, BOR 106 (1988), 5-6, p. 92-96.
 DURĂ 2006 – N. Dură, *„Scythia Minor” (Dobrogea) și Biserica ei apostolică. Scaunul arhiepiscopal și mitropolitan al Tomisului (sec. IV-XIV)*, București, 2006.
 ERBICEANU 1898 – C. Erbiceanu, *Ulfila. Viața și doctrina sa*, BOR 22 (1898), 4, p. 370-390.
 FEIDAS 2002 – Βλ.-Ιω. Φειδάς, *Εκκλησιαστική Ιστορία, vol. I (Απ'ἀρχῆς μέχρι τῆν Εἰκονομαχία)*, Atena, 2002[1978].
 FHDR - *Fontes Historiae Daco-Romanae, vol. II*, publicate de H. Mihăescu, Gh. Ștefan, R. Hîncu, V. Iliescu, V. Popescu, București, 1970.

- FLOCA 1992 – I. N. Flocă, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 1992.
- FRITZ 1932 – G. Fritz, *Origénisme*, DThC, XI/2, Paris, 1932, col. 1565-1588.
- GANEA 1992 – I. Ganea, *Teotim I, mare figură de ierarh misionar în Sciția Minor, la finele secolului IV și începutul secolului al V*, BOR 109 (1992), 4-6, p. 100-108.
- GEORGESCU 1962 – I. Georgescu, *Viața creștină în vechiul Tomis*, MMS 38 (1962), 1-2, p. 15-32.
- HEFELE 1908 – C.-J. Hefele, *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, II/1, Paris, 1908.
- HIERONYMUSa – Hieronymus, *Carte despre bărbații celebri*, FHDR, II.
- HIERONYMUSb – Hieronymus, *Epistola CVII*, FHDR, II.
- HOLUBEANU 2013 – I. Holubeanu, *Dependența canonică a Tomisului în secolul al IV-lea, în: Cruce și misiune. II: Sfinții Împărați Constantin și Elena – promotori ai libertății religioase și apărători ai Bisericii*, studii culese și publicate de Em. Popescu și V. Ioniță, București, 2013, p. 615-654.
- IOANNES DAMASCENUS – Ioannes Damascenus, *Sacra Parallela*, Migne, P.G., vol. 96.
- IONIȚĂ 2009 – Al. Ioniță, *St. Theotim I of Tomis and St. John Chrysostom. Their Attitude towards the Truth of Faith and towards the Civil Authorities*, The Christian Mission on the Romanian Territory during the First Centuries of the Church. 1600 Years since the Falling Asleep in the Lord of Saint Theotim I of Tomis, Constanța, 2009, p. 9-17.
- LADOCSI 1990 – G. Ladocsi, *Théotime*, în: *Dictionnaire encyclopédique du christianisme ancien*, ed. Angelo Di Berardino, vol. II, Cerf, 1990[1983], p. 2431.
- MOISESCU, LUPȘA, FILIPAȘCU 1957 – I. Moiescu, Șt. Lupșa, Al. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române, Vol. I (-1632)*, București, 1957.
- MUNTEAN 1999 – V. Muntean, *Bizantinologie*, vol. I, Timișoara, 1999.
- NAGHIU 1945 – I. Naghiu, *Teotim, episcop de Tomis*, RI 31 (1945), p. 167-171;
- NETZHAMMER 2005 – R. Netzhammer, *Antichitățile creștine din Dobrogea* (traducere G. Guțu), București, 2005[1918].
- PALADIE – Paladie, *Dialog istoric*, Viața Sfântului Ioan Gură de Aur în relațiile istoricilor bisericești: Paladie, Teodor al Trinității, Socrates, Sozomen și Fer. Teodoret al Cirului, traducere din limba greacă, introducere și note de C. Cornițescu, București, 2001, p. 23-160.
- PALLADIUS – Palladius, *Dialogus historicus*, Migne, PG, vol. 47.
- PATOURA-SPANOU 2008 – Σ. Πατούρα-Σπανού, Γ. Καρδαράς, *Η μεθόριος του Δούναβη και ο κόσμος της στην εποχή της μετανάστευσης των λαών (4^{ος}-7^{ος} αι.)*, G. Kardaras ed., Atena, 2008.
- PĂCURARIU 1991 – M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române, Vol. I*, București, 1991[1980].
- PĂCURARIU 1994 – M. Păcurariu, *Sfinți daco-romani și români*, Iași, 1994.
- PHOTIUS - Photius, *Bibliotheca*, Migne, PG, vol. 103.
- POPESCU 1987 – Em. Popescu, *Sfântul Teotim, episcopul Tomisului (cca. 390-407)*, Sfinți români și apărători ai legii strămoșești, București, 1987, p. 166-172.
- POPESCU 1989 – Em. Popescu, *Martiri și sfinți în Dobrogea (I)*, ST 49 (1989), 3, p. 39-65.
- POPESCU 1994 – Em. Popescu, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, 1994.
- RĂMUREANU 1974 – I. Rămureanu, *Sfinți și Martiri la Tomis - Constanța*, BOR 92 (1974), 7-8, p. 975-1011.
- RĂMUREANU 1987 – I. Rămureanu, *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, 1987.
- RĂMUREANU 1997 – I. Rămureanu, *Actele martirice*, studiu introductiv, traducere și note de I. Rămureanu, PSB, vol. 11, București, 1997[1982].

SOCRATE – Socrate Scolasticul, *Istoria bisericească*, traducere de Iosif Gheorghian, București, 1899.

SOCRATES SCHOLASTICUS – Socrates Scholasticus, *Historia ecclesiastica*, Migne, PG, vol. 67.

SOZOMEN – Sozomen, *Istoria bisericească*, traducere de Iosif Gheorghian, București, 1897.

SOZOMENUS – Sozomenus, *Historia ecclesiastica*, Migne, PG, vol. 67.

ȘERBĂNESCU 1969 – N. Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, BOR 87 (1969), 9-10, p. 966-1026.

TEODORET DE CYR – Teodoret de Cyr, *Istoria bisericească*, traducere de V. Sibiescu, PSB, vol. 44, București, 1995.

VICOVAN 2004 – I. Vicovan, *Străromânul Teotim de Tomis, teolog și sfânt al Bisericii nedespărțite, model de cooperare pentru Biserica noastră azi*, AITO 9 (2004), p. 345-356.

VORNICESCU 1984 – N. Vornicescu, *Primele scrieri patristice în literatura noastră sec. IV-XVI*, Craiova, 1984.

ZEILLER 1918 – J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain*, Paris, 1918.

ZUGRAVU 1997 – N. Zugravu, *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997.

ZUGRAVU 2007 – N. Zugravu, *Itineraria Ecclesiastica în Scythia Minor*, SBBThC, 52 (2007), 3, p. 9-29.

ZUGRAVU 2008 – N. Zugravu, *Studiu introductiv*, în: *Fontes historiae Daco-Romanae christianitatis*. Traduceri inedite din latină și greacă de M. Paraschiv, C. Tărnăuceanu, W. Dancă; selecția textelor, studiu introductiv, notițe biobibliografice, note și comentarii, indice de N. Zugravu, Iași, 2008.